

تربیت اسلامی در جهان مدرن / خودکنترلی جایگزین محدودیت شود

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس با بیان اینکه در تربیت اسلامی باید از ایجاد محدودیت‌های سخت‌گیرانه به سمت تقویت خودکنترلی و مسئولیت‌پذیری حرکت کنیم،

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس با بیان اینکه در تربیت اسلامی باید از ایجاد محدودیت‌های سخت‌گیرانه به سمت تقویت خودکنترلی و مسئولیت‌پذیری حرکت کنیم، گفت: این تصور که تربیت اسلامی با پیشرفت‌های جدید منافات دارد، نگاهی سطحی و نادرست است؛ نمی‌توانیم فناوری‌های جدید را نادیده بگیریم یا آنها را فیلتر کنیم، بلکه باید شرایطی را فراهم کنیم که افراد بتوانند به صورت آگاهانه و مسئولانه از این ابزارها استفاده کنند.

1 به گزارش ایکن؛ هفته تربیت اسلامی فرصتی ارزشمند برای توجه ویژه به نقش تربیت دینی در جامعه است. این هفته به منظور تبیین اصول و روش‌های تربیت اسلامی و تأکید بر اهمیت آن در زندگی فردی و اجتماعی برگزار می‌شود. در این ایام، برنامه‌های مختلفی مانند همایش‌ها، کارگاه‌ها و جلسات آموزشی برگزار می‌شود تا آگاهی عمومی درباره ضرورت تربیت اسلامی افزایش یابد. این هفته همچنین فرصتی برای تجدید عهد با ارزش‌های اسلامی و بازنگری در شیوه‌های تربیتی متناسب با نیازهای زمان است.

در عصر مدرن که با پیشرفت فناوری و تغییرات سریع فرهنگی همراه است، تربیت اسلامی به عنوان راهکاری برای حفظ هویت دینی و اخلاقی جامعه اهمیت بیشتری پیدا کرده است. در دنیایی که ارزش‌های مادی گاهی بر معنویت غلبه می‌کند، تربیت اسلامی می‌تواند با ارائه اصولی، چون عدالت، صداقت، مسئولیت‌پذیری و احترام به دیگران، انسان‌ها را در برابر چالش‌های اخلاقی و اجتماعی مقاوم کند. این نوع تربیت نه تنها به رشد فردی کمک می‌کند، بلکه جامعه را به سمت تعادل و همزیستی مسالمت‌آمیز سوق می‌دهد.

هفته تربیت اسلامی با تأکید بر نقش خانواده، مدرسه و نهادهای فرهنگی، تلاش می‌کند تا ارزش‌های اسلامی را در جامعه نهادینه کند. در این هفته، اهمیت همکاری بین نهاد‌های مختلف برای تربیت نسل جوان مورد توجه قرار می‌گیرد. خانواده به عنوان نخستین محیط تربیتی، مدرسه به عنوان مرکز آموزش رسمی و رسانه‌ها به عنوان ابزار تأثیرگذار فرهنگی، همه می‌توانند در کنار هم به تربیت نسلی متعهد و آگاه کمک کنند. این هفته یادآور می‌شود که تربیت اسلامی نه تنها یک ضرورت دینی، بلکه یک نیاز اساسی برای ساختن جامعه‌ای سالم و پایدار است.

خبرگزاری ایکن در این راستا با حجت‌الاسلام علیرضا صادق‌زاده قمصری، دانشیار دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس در رشته فلسفه تعلیم و تربیت، گفت‌وگویی انجام داده است که مشروح آن را در ادامه می‌خوانید.

ایکن - چگونه تربیت اسلامی می‌تواند به رشد اخلاقی و معنوی افراد کمک کند؟

برای درک مفهوم تربیت اسلامی، باید ابتدا به تعریف تربیت و نسبت آن با اسلام بپردازیم. دین اسلام به عنوان راهنمایی برای زندگی، انسان را به سمت سعادت و رشد همه‌جانبه و متوازن هدایت می‌کند. اگر اسلام را راهی برای زندگی شایسته بدانیم، تربیت اسلامی نیز تلاشی برای رشد انسان در تمام ابعاد وجودی او، چه در مورد خود و چه در مورد دیگران است. این رشد باید در چارچوب دین اسلام اتفاق بیفتد، چراکه دین به عنوان یک نظام جامع، شکل‌دهنده جریان تربیت، چه تربیتی که در کودکی و چه در بزرگسالی رخ می‌دهد، خواهد بود و در این صورت، دین امر حاشیه‌ای نیست و تربیت براساس دین خواهد بود.

تربیت اسلامی فقط محدود به آموزش عقاید یا رفتارهای دینی نیست، بلکه شامل تمام ابعاد زندگی انسان می‌شود. برای مثال، تربیت بدنی، هنری، سیاسی، یا حرفه‌ای نیز می‌تواند اسلامی باشد، به شرطی که بر اساس معیارها و ارزش‌های دین اسلام انجام شود. دین اسلام باید در تمام اجزای تربیت حضور داشته باشد، همان‌طور که خون در تمام سلول‌های بدن جریان دارد تا حیات را ممکن کند. در برخی موارد، رنگ و بوی دینی بیشتر نمایان می‌شود، اما در نهایت، تمام ابعاد تربیت باید تحت تأثیر دین قرار گیرند.

تربیت اسلامی فقط به رشد اخلاقی و معنوی محدود نمی‌شود، بلکه شامل رشد اجتماعی، بدنی، علمی و دیگر ابعاد زندگی نیز می‌شود و برای دستیابی به این هدف، باید اصول و روش‌های تربیتی را در چارچوب دین اسلام طراحی و اجرا کرد.

ایکن - چه روش‌هایی برای تربیت اسلامی در مدارس و خانواده‌ها پیشنهاد می‌شود؟

برای اجرای مؤثر تربیت اسلامی در مدرسه و توسط والدین، باید ابتدا اهداف و اصول تربیت را به درستی تعیین کرد. روش‌ها براساس این اهداف و اصول انتخاب یا ابداع می‌شوند و ممکن است در شرایط مختلف، متفاوت باشند. برای مثال، در مراحل مختلف رشد کودک، روش‌های تربیتی متفاوتی ممکن است مورد نیاز باشد. همچنین، شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی نیز می‌توانند بر انتخاب روش‌ها تأثیر بگذارند.

هدف اصلی تربیت اسلامی براساس سند تحول، آماده‌سازی انسان برای حیات طیبه (زندگی پاک و سعادت‌مند) است. این مفهوم جامع، تمام ابعاد زندگی انسان را دربرمی‌گیرد. بنابراین، برای تحقق این هدف، باید اصول و روش‌های تربیتی به گونه‌ای طراحی شوند که انسان را برای دستیابی به حیات طیبه آماده کنند.

هدف ما این است که هویت و شخصیت متربیان را به گونه‌ای شکل دهیم که زمینه ساز تکوین و تعالی آنها باشد. این فرآیند، آمادگی لازم برای شکل‌گیری هویت متوازن و متعادل در ابعاد مختلف را فراهم می‌کند. هویت جنسی، هویت ملی، هویت شخصی و دیگر ابعاد هویتی، همگی در این مسیر نقش دارند. شکل‌گیری و تعالی هویت، فرآیندی است که جریان تربیت آن را زمینه‌سازی می‌کند، اما خود مربی نیز با اختیار و اراده خود در این فرآیند مشارکت می‌کند. این جریان، یک سویه و لحظه‌ای نیست، بلکه فرآیندی مداوم و پویاست که نیازمند تعامل و بازخورد است.

اگر هدف تربیت را آمادگی برای حیات طیبه بدانیم، باید اصول و معیار‌هایی را انتخاب کنیم که با عقلانیت و آموزه‌های دینی همخوانی داشته باشند. اصولی مانند اعتدال، تدریج و توجه به فطرت انسان، از جمله این اصول هستند. مربیان، معلمان، والدین و همه دست‌اندرکاران تربیت باید این اصول را بشناسند و در فرآیند تربیت به کار بگیرند. تربیت، پیچیده‌ترین کار در عالم است، زیرا هم باید عوامل بیرونی را مدیریت کرد و هم به اختیار و انتخاب فرد احترام گذاشت. نمی‌توانیم هویت فرد را به طور کامل بسازیم، بلکه هویت با اختیار خود فرد شکل می‌گیرد، هرچند عوامل بیرونی نیز تأثیرگذارند.

برای موفقیت در این مسیر، باید از علم و تجربه بشری استفاده کنیم. نمی‌توانیم صرفاً به تجربیات شخصی اکتفا کنیم، بلکه باید از دانش و تجربیات دیگران نیز بهره‌بریم، البته بدون اینکه از اصول و معیار‌های دینی غفلت کنیم. همانطور که امام علی(ع) می‌فرمایند: «هیچ حرکتی نیست، مگر اینکه نیازمند معرفت است.» اگر این مسئله را بپذیریم که تربیت حرکتی است که نیازمند معرفت و آگاهی است، از این رو باید مبتنی بر فهم و دانش باشد. این فرآیند، آزمایش و خطا و براساس سنت‌های گذشته به نتیجه نخواهد رسید، بلکه باید با دقت و برنامه‌ریزی انجام شود. همان‌طور که برای درمان بیماری، بهترین پزشک و روش‌ها را انتخاب می‌کنیم، در تربیت نیز باید از بهترین روش‌ها و دانش‌ها استفاده کنیم.

ایکنا - علاوه بر دانش و روش‌های مربیان و معلمان، آیا محتوایی که در اختیار دانش‌آموز است، برطرف‌کننده این نیازهاست و می‌تواند ما را به سمت مسیر تربیت اسلامی رهنمون کند؟

در تربیت اسلامی، محتوای آموزشی و روش‌های ارائه آن بسیار مهم است. کتاب‌های درسی مانند دین و زندگی می‌توانند در این مسیر مفید باشند، اما مسئله اصلی، روش به کارگیری این محتواست. معلمان باید با ظرافت‌های روان‌شناختی و عاطفی، محتوا را به گونه‌ای ارائه دهند که برای دانش‌آموزان جذاب و کاربردی باشد. ایجاد انگیزه و احساس نیاز در مخاطب، از جمله عوامل کلیدی در موفقیت تربیت است.

بچه‌ها باید احساس نیاز به محتوا پیدا کنند؛ این محتوا باید مانند تشنگی باشد که آنها را به جوشش وادارد. صرفاً از بالا سخن گفتن و حرف‌های خوب زدن کار آسانی است، اما ایجاد نیاز واقعی در مخاطب، امری ضروری است. معلم باید بتواند محتوا را در ابعاد مختلف دینی به درستی ارائه کند. در تربیت دینی، روش‌هایی که به کار می‌گیریم، از خود محتوا مهم‌تر هستند. حتی اگر محتوا درست و مناسب باشد، نحوه ارائه آن است که تعیین‌کننده موفقیت است. معلم باید با ظرافت‌های روان‌شناختی و عاطفی، محتوا را به گونه‌ای ارائه دهد که برای دانش‌آموزان جذاب و مؤثر باشد. این موضوع، به نظر من، یکی از مباحث اصلی در تربیت است.

یکی از نکات مهم این است که آیا اولویت‌ها را به درستی رعایت می‌کنیم؟ متون دینی ما به این نکته توجه کرده‌اند که در هر سنی، باید محتوای خاصی ارائه شود. اگر در این زمینه افراط کنیم یا بخواهیم خیلی سریع به نتیجه برسیم، این شتاب‌زدگی می‌تواند به تربیت آسیب بزند. با این رویکرد که برخی دوستان در بحث تربیت اسلامی دارند، مشکل داریم؛ آنها فقط بر تربیت دینی تأکید می‌کنند و دیگر ابعاد تربیت را نادیده می‌گیرند. تربیت اسلامی صرفاً محدود به تربیت دینی نیست، بلکه شامل تربیت اخلاقی، اجتماعی و دیگر جنبه‌ها نیز می‌شود.

یکی از مباحث جدی که پیش از پرداختن به مباحث دینی باید به آن توجه کرد، اخلاق انسانی است. مفاهیمی مانند رعایت عدالت، احترام به حقوق دیگران و نظم، چیزهایی هستند که هر خانواده ای آنها را می پذیرد و برای تربیت فرزندان خود به آنها نیاز دارد. اینها مفاهیمی بدیهی هستند، اما در عین حال، گام های اولیه تربیت اسلامی محسوب می شوند. پیامبر اکرم(ص) فرمودند: «مبعوث شدم تا مکارم اخلاق را کامل کنم.» این نشان می دهد که اخلاق، پایه اصلی تربیت است و دین، آن را تکمیل می کند. اگر این نگاه را داشته باشیم، دیگر نیازی نیست که بیش از حد بر مباحث دینی تأکید کنیم.

قدم اول در تربیت اسلامی، توجه به اخلاق است. اخلاق، پیش نیاز دینداری و مدخل ورود به دنیای دین است و روح دین اخلاق است. اگر بخواهم پیشنهادی به مخاطبان داشته باشم، این است که بر قدم های آغازین تربیت، به ویژه اخلاق، تأکید زیادی کنیم. پایه و اساس تربیت دینی، اخلاق است و اگر این بخش را به درستی پی ریزی نکنیم، نمی توانیم انتظار داشته باشیم که تربیت دینی به درستی شکل گیرد.

ایکنا - قطعاً تربیت از خانواده آغاز می شود.

خانواده ها باید نقش خود را در تربیت فرزندان جدی بگیرند. پیش از اینکه انتظار داشته باشیم مدارس، مساجد یا رسانه ها نقش تربیتی خود را به درستی ایفا کنند، باید به خانواده ها توجه کنیم. خانواده ها باید بیش از تأمین نیاز های مادی مانند پوشاک و غذا، به تربیت فرزندان خود اهمیت دهند. این که فرزندان در چه محیطی رشد می کنند، چه دوستانی دارند و چگونه با دیگران تعامل می کنند، از اولویت های اصلی تربیت است.

امام سجاد (ع) می فرمایند: «پدر و مادر باید ابتدا خود را اصلاح کنند تا بتوانند فرزندان خود را به درستی تربیت کنند.» این جمله بدان معناست که والدین باید با عمل خود، الگوی مناسبی برای فرزندان باشند. امام علی(ع) نیز می فرمایند: «کسی که خود را تربیت کند، ارزشش بیش از کسی است که دیگران را تربیت کند.» این نشان می دهد که اولین گام در تربیت، اصلاح خود است. باید از خودمان شروع کنیم و سپس به سراغ تربیت دیگران برویم.

انسان از کودکی به سمت بزرگسالی حرکت می کند و در این مسیر، هویت او شکل می گیرد. اگر در دوران کودکی و نوجوانی به درستی تربیت نشود، در بزرگسالی تغییر او بسیار دشوار خواهد بود. بنابراین، باید در همان دوران کودکی و نوجوانی، به تربیت فرزندان توجه ویژه ای داشته باشیم؛ چراکه نهالی که به درستی رشد نکرده باشد، وقتی درخت تنومند شد، نمی توان کاری کرد؛ درواقع خانواده ها باید از همان ابتدا، تربیت را براساس همه ابعاد وجودی فرزندان به صورت متوازن پیش ببرند. این کار باعث می شود که همه جنبه های وجودی فرزندان به طور متعادل رشد کنند. البته، این امر نیازمند آگاهی و برنامه ریزی دقیق است.

ایکنا - چگونه می توان در کنار علوم جدید، تکنولوژی و رسانه های متنوعی که امروزه در دسترس همه قرار دارد، به تربیت اسلامی دست یافت؟ همچنین آینده تربیت اسلامی را در جهان مدرن چطور ارزیابی می کنید؟

تصورمان از تربیت اسلامی باید این باشد که ضرورت دارد از همه علوم و فناوری های جدید استفاده کنیم و در واقع آینده تربیت اسلامی در جهان مدرن، به این بستگی دارد که ما از فنون، علوم و فناوری های جدید به درستی استفاده کنیم. این تصور که تربیت اسلامی با پیشرفت های جدید منافات دارد، نگاهی سطحی، خام و نادرست است. نمی توان تصور کرد که تربیت دینی با تحولات جدید سازگار نیست. وقتی صحبت از تحولات جدید می شود، باید آمادگی لازم را داشته باشیم و خلاقیت های خود را ارتقا دهیم. مواجهه با تکنولوژی، فناوری و فضای مجازی، نیازمند آمادگی و برنامه ریزی است. نمی توانیم به سادگی فناوری های جدید را نادیده بگیریم یا آنها را فیلتر کنیم و خودمان را از آن دور کنیم. بلکه باید شرایطی فراهم کنیم که افراد بتوانند به صورت آگاهانه و مسئولانه از این ابزار ها استفاده کنند؛ چراکه هنر تقوا به این نیست که از یک مسئله ای دوری کنید، بلکه باید او را مصون کنید.

شهید مطهری تأکید می کرد که هدف، محدود کردن مخاطب نیست، بلکه تقویت اراده و خودکنترلی است. باید اراده افراد را تقویت کنیم تا بتوانند در مواجهه با فضای نامحدود مجازی، خود را کنترل کنند و به خویشتن بانی برسند و این کار از کودکی باید آغاز شود. در ابتدا، ممکن است نیاز به محدودیت هایی باشد، اما به تدریج باید به سمت خودکنترلی حرکت کنیم. هرچه کودک بزرگ تر می شود، باید اراده او را تقویت کنیم و به او اجازه دهیم که با واقعیت های دنیا مواجه شود. در نهایت، این فرد است که باید بتواند به صورت مستقل تصمیم بگیرد و مسئولیت رفتار های خود را بر عهده بگیرد.

والدین و مربیان باید بدانند که هدف نهایی تربیت، این است که فرد بتواند به صورت مستقل و آگاهانه تصمیم گیری کند. در تربیت اسلامی باید از ایجاد محدودیت های سخت گیرانه به سمت تقویت خودکنترلی و مسئولیت پذیری حرکت کنیم. اگر مربیان سنتی بخواهند با روش های قدیمی و محدودکننده عمل کنند، در دنیای امروز به نتیجه مطلوب نخواهند رسید. اگر تربیت اسلامی با

توجه به شرایط زمانه و استفاده هوشمندانه از فناوری های جدید پیش برود، آینده روشنی خواهد داشت، اما اینکه با خیال راحت معتقد باشید نتیجه مطلوبی خواهید رسید، این طور نیست، بلکه باید تلاش کرد و تدبیر های لازم را اندیشید.

نمی توانیم به سادگی عوامل بیرونی و محیطی را نادیده بگیریم یا محدود کنیم. اگر فکر کنیم که با محدودیت های سخت گیرانه می توانیم همه چیز را کنترل کنیم، در نهایت با شکست مواجه خواهیم شد. ممکن است در ابتدا به نظر برسد که کار ها به خوبی پیش می رود، اما پس از مدتی، این محدودیت ها شکسته می شوند و فرد دیگر به حرف های مربی یا والدین خود گوش نمی دهد. در آن موقع، دیگر هیچ کاری از دست شما برنمی آید. بنابراین، باید خود را با تحولات زمانه به صورت هوشیارانه و همراه با تدبیر هماهنگ کنیم و این شرایط را به درستی مدیریت کنیم.

گفت و گو از سمیه قربانی